

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.8, april 2016

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Steen Tullberg

Tilsyn ved dr.theol. Carsten Breengaard

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktcommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

“Et Par Ord i Anledning af den gamle Præsts
Skrivelse til Fyens og Ribes kaarede Bispe (i
Skilderiet No. 54 og 55)”

og

“Foreløbigt Svar til Hr. Doctor Larsen i
Anledning af hans Par Ord i Skilderiet No.
83-85 f. A.”

ved Vibeke A. Pedersen

Indhold

- 1 Overblik over forløbet
- 2 Den gamle præsts synspunkter
- 3 Grundtvigs svar til den gamle præst
 - 3.1 Nåde eller gerninger?
 - 3.2 Skolevæsen, kristendom og ritualer i Danmark
 - 3.3 Salmebogen nok engang
- 4 Larsens udfald mod Grundtvig
- 5 Grundtvigs svar til Larsen
- 6 Anvendt litteratur

1 Overblik over forløbet

En længerevarende diskussion om præster og biskopper begynder med, at “en gammel Præst” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* 1811 (herefter *Skilderiet*), nr. 54-55 fremsætter ønsker til to nyudnævnte biskoppers fremtidige embedsførelse ([se indlægget her](#)). Hans indlæg bærer titlen “En gammel Præsts Skrivelse til vore nye Biskopper over Fyens og Ribe Stifter” og er foranlediget af, at Frederik Plum og Victor

Kristian Hjort kort forinden var blevet udnævnt til biskopper over henholdsvis Fyns og Ribe stifter.

Grundtvig reagerer på dette i *Skilderiet* nr. 65-66, hvorefter en anden gejstlig, dr. theol. Jens Henrik Larsen, som da var residerende kapellan ved Aarhus Domkirke, i samme tidsskrifts nr. 83, 84 og 85 tager den gamle præst i forsvar og udtrykker sin harme over Grundtvig. På denne indlægsrække svarer Grundtvig opsummerende og med nogen forsinkelse i *Skilderiet* 1812, nr. 40, 41, og 42, med indlægget "Foreløbigt Svar til Hr. Doctor Larsen". Der kom ikke noget opfølgende svar fra Larsens side.

2 Den gamle præsts synspunkter

Præsten (som det ikke er lykkedes at identificere) havde i "En gammel Præsts Skrivelse til vore nye Biskopper over Fyens og Ribe Stifter" opregnet seks synspunkter, tre i hvert af numrene 54 og 55 af *Skilderiet*. De angik kirkevæsenet, skolevæsenet, agtelse for præsterne, præsternes uddannelsesniveau, gejstlighedens moral og sammenhængen mellem aflønning og agtelse, herunder rang. Han glædede sig over nyudnævnelserne, idet begge biskopper var kendte for at interessere sig for kristendomsundervisningen, som han tillægger største vægt.

Dernæst imødeser den gamle præst, at biskopperne ikke vil kritisere den offentlige gudsdyrkelse (sp. 849), men tværtimod ved at møde op til gudstjeneste i kirkerne virke som gode eksempler for stiftets øvrige beboere.

Hvad angår selve gudstjenesten, håber den gamle præst, at biskopperne vil se på både salmeudvalg og ritual- og alterbog. Han mener, at en nyere oversættelse af kirkeårets tekster vil være på sin plads, ligesom læsestykkerne (perikoperne) kunne vælges anderledes (sp. 850). For den gamle præst er den nye salmebog, den *evangeliske Salmebog*, langt bedre end den gamle, der indeholder "deels urigtige, deels uforstaaelige Tanker" (sp. 850).

Endelig ser den gamle præst på skolegangen. For ham er det et stort problem, at mange af degnene, der oftest stod for undervisningen i landsbyskolerne, har så dårlige økonomiske kår, at de dårligt kan leve af det. (Det samme gælder i øvrigt præsterne).

Når Grundtvig og præsten diskuterer rang, skal det forstås ganske bogstaveligt. I *Kongelig dansk Hof- og Stats-Calender for Aar 1810*, der byggede på en rangforordning fra 1746, finder man den gældende oversigt over de ni rangklasser. Heri var kun hofpræster (femte klasse) og slots- og sognepræster i København (sjette klasse) rangeret. De øvrige præster faldt uden for de eksisterende rangklasser. Grundtvig henviser (sp. 658) til, at særligt fortjenstfulde præster havde mulighed for at blive udnævnt til konsistorialråder, hvilket gav rang i 6. rangklasse nr. 3. Nogle præster mente åbenbart alligevel, at præsterne generelt ikke blev agtet efter fortjeneste.

Læs mere

I note 3 hentyder Grundtvig til den kritik, han i 1804 selv havde fremsat i forbindelse med en blind og uduelig degn på Falster, [se den samlede](#)

[indledning til "Et Særsyn i det nittende Aarhundrede", "Mere om det skoleholderløse Sogn paa Falster" og "Bekjendtgjørelse"](#).

Den gamle præst er overbevist om, at bedre aflønning ved nybesættelser vil have en gavnlig indflydelse på undervisningen både i skolen og i forbindelse med konfirmationsundervisningen. Præsteenernes stilling bør ligeledes forbedres, fx ved at indtægterne fra 1/8 af kirkegårdsjorden tilfalder enkerne.

Næsten hele fremstillingen er holdt i futurisk 3. person pluralis præsens. Det retorisk interessante er her, at præsten på denne måde forudskikker alt det gode, de to nye biskopper vil komme til at gøre for hans forskellige mærkesager. Det fremstår som noget, der allerede sker, ikke som noget, der kun måske vil hælde engang i fremtiden.

Læs mere

Frederik Plum, der i 1809 var blevet meddirektør for det nyoprettede pastoralseminarium, begyndte straks efter sin udnævnelse til biskop i Odense at reformere skolevæsenet, mens Victor Kristian Hjort i Ribe oprettede en søndagsskole for konfirmerede drenge og svende.

3 Grundtvigs svar til den gamle præst

I sit svar, "Et Par Ord i Anledning af den gamle Præsts Skrivelse", holder Grundtvig sig ikke blot til de seks punkter, som den gamle præst opregner, og som Grundtvig betegner som 'råd' eller 'formaning', men diskuterer især spørgsmålet om gerningsretfærdighed, som præsten kun en passant er kommet ind på. Hertil kommer et indlæg i salmebogsdiskussionen.

3.1 Nåde eller gerninger?

Imidlertid er det væsentligste diskussionspunkt for Grundtvig spørgsmålet om frelse ved nåde (som især Luther, men også apostlen Paulus er fortaler for) eller ved (gode) gerninger. Her angriber han direkte den gamle præsts præsentation af sig selv: "Jeg staaer muligen snart for Hans Domstol, der uden Persons Anseelse skal betale mig efter mine Gjerninger og retfærdigen tildele mig efter Fortjeneste" ("En gammel Præsts Skrivelse" 1811, sp. 847; Paulus-citat: Rom 2,5-6 m.fl.). For Grundtvig står det fast, at kristendommen med Luther bevægede sig bort fra den påståede katolske gerningsretfærdighed (1812, sp. 626), ja, han kalder ligefrem den gamle præsts udsagn for falsk tro (1811, sp. 1023).

3.2 Skolevæsen, kristendom og ritualer i Danmark

Grundtvig bringer en rudimentær oversigt over skolevæsenets udvikling med omtale af, hvad børnene i almueskolen skulle lære under forskellige konger (1811, sp. 1027 f.). For ham at se var forholdene nogenlunde under Frederik 4., skønt skolerne led under, at mange ringe uddannede fik embeder som lærere. Uanset undervisningens praktisk-faglige niveau lægger Grundtvig stor vægt på kristendomsundervisningen, selv om regning og skrivning også er nyttigt. Som kommentar til diskussionen om kirkens ritualer henviser han også til sin egen afhandling, "Om Religion og Liturgi" fra 1807 (sp. 1025, note 1), som var hans indlæg i liturgidebatten, [se indledning til denne tekst](#).

3.3 Salmebogen nok engang

Grundtvig benytter endnu engang (1812, sp. 644 m.fl.) en lejlighed til at fremhæve den ældre (og især på øerne udgåede) salmebog på bekostning af den nye, som han ikke har meget til overs for. Den gode, gamle salmebog er for ham den såkaldte Kingos salmebog, dvs. *Dend Forordnede Ny Kirke Psalme-Bog* fra 1699, der efter en brugstid på knap 100 år var blevet erstattet af *Evangelisk-kristelig Psalmebog*, som var blevet autoriseret med kongelig resolution af 13. april 1798 (Hansen 1937, s. 30; Kjærgaard 2003, bind 1, s. 156). Kingos, derimod, var Grundtvigs barndoms salmebog. Hvad der især falder Grundtvig for brystet ved den nye, er, at den er blevet for hverdagsagtig. Den mangler såvel festlighed som højtidelighed for slet ikke at tale om “Lægedom for et saaret og sønderknuset Hjerte” (1811, sp. 1026). I øvrigt mener han ikke, at den gamle salmebog er så uforståelig, som den gamle præst beskylder den for at være. Grundtvig kræver af en god salmebog, at “Poesi og Kristendom [er] forenede” (sp. 1026), hvilket ifølge ham ikke er tilfældet med den nye.

4 Larsens udfald mod Grundtvig

Larsens indlæg imod Grundtvig, “Et Par Ord i Anledning af det inhumane Svar paa den gamle Præstes Skrivelse til vore nye Biskopper i Kjøbenhavns Skilderie No. 65 og 66 dette Aar”, er flerleddet ([se Larsens indlæg her](#)). Først tilbageviser han ved hjælp af udvalgte Paulus-citater og andre henvisninger til *Det nye Testamente* Grundtvigs affærdigelse af den gerningsretfærdighed, som den gamle – og efter eget udsagn måske snart døende – præst har givet udtryk for (Larsen 1811, sp. 1312 f.). Dernæst følger han op på de første fire af den gamle præsts seks punkter (Larsen 1811, nr. 84-85). Han er navnlig uenig i Grundtvigs karakteristik af den nye salmebog. Han mener, at “Der er en stor Deel mesterlige, ægte kristelige og sielsopløftende Psalmer deri, meget faa maadelige, og ingen slette. Den har i religiøs Oplysning bragt os saameget fremad, at der ikke er meget tilbage at ønske” (Larsen 1811, sp. 1329).

Tonen er gennemgående meget nedladende over for Grundtvig. Som lidt af en uartighed henviser Larsen Grundtvig til den berygtede pietistiske forfatter og lægprædikant Hans Hauges skrifter og til præsten Gerhard Seebergs *Jesu Tidende*, der udkom i 40 numre i årene 1806-1810, hvis han ønsker “*Olie for et saaret og sønderknuset Hierte*” (Larsen 1811, sp. 1329).

5 Grundtvigs svar til Larsen

Grundtvig var usædvanligt længe om at reagere på Larsens indlæg, der kom i oktober 1811. Først i maj 1812 bringer *Skilderiet* Grundtvigs svar, “Foreløbigt Svar til Hr. Doctor Larsen i Anledning af hans Par Ord i Skilderiet No. 83-85 f. A.”. Han forklarer, at den lange svartid bl.a. skyldes embedsforretninger, og at han har været optaget af en afhandling om forsoningslæren (sp. 626). En sådan udkom imidlertid aldrig. I Grundtvig-arkivet på Det kongelige Bibliotek i København findes to manuskripter, “Om Synd og Arvesynd” ([fasc. 83.2](#)) og “Om Arvesynd og Forsoning” ([fasc. 83.3](#); se også Lundgreen-Nielsen 1980, s. 522), som formentlig er forarbejder til denne afhandling. Derudover har Grundtvig arbejdet med “Et Par Ord om Gejstlighedens Videnskabelighed”, der udkom i 1813, og som han giver en slags foromtale sp. 657

(omtalt som “Præsternes Videnskabelighed”). Emnet har med andre ord relation til den gamle præsts ønsker om præstestandens yderligere uddannelse.

Grundtvigs svar ligger stilmæssigt et stykke fra hans reaktion på den gamle præsts fromme håb for de nye biskopper. Man kan sige, at han skærper sin kamp for den sande kristendom endnu stærkere i 1812. Samtidig er hans tone usædvanligt moderat, og faktisk indrømmer han, at han måske var faret lidt for voldsomt frem mod den gamle præst det foregående år, ligesom han trækker noget af sin salmebogskritik tilbage (sp. 642). Siden krisen ved juletid i december 1810 og de første forårsmåned i 1811 havde Grundtvig fokuseret mere på det, der for ham var den rette kristendom, end på andre emner, som fx den nordiske fortid (se herom fx i [indledningen til “Farvel. \(Til min Ven F. C. Sibbern\)” 1810](#) eller [til Nytaarsnat, 1810](#)).

Grundtvig svarer på henvisningen til Hans Hauge og Gerhard Seeberg, der som ventet ikke har hans agtelse og næppe vil kunne “læge [...] Hjertets dybe Saar” (sp. 642). Af disse var Seeberg kendt som en fanatisk, sindsforvirret prædikant, og *Dansk biografisk Leksikon* (1. udg.) anfører, at Hauges selvmordstanker muligvis var affødt af Seeberg, der var kendt for sine strengt pietistiske prædikener, lange katekisationer og efterfølgende høje krav til nadverdeltagelse.

Bag de mange navne, Grundtvig nævner og delvis gentager efter Larsen (især 1812, sp. 659), er der en række af først og fremmest tyske pædagogiske eller teologiske forfattere, som har været velkendte i samtidens teologiske kredse og diskussioner (som Ernesti, Semler, Rosenmüller, Löffler, Kannabich, Paulus, Bauer, Koppe). Disse er en broget gruppe af rationalister, supranaturalister og teologer af historisk-kritisk indstilling eller med en mere filologisk tilgang til de hellige skrifter. Grundtvig går især op i, hvorvidt de som han også anerkender Jesu guddommelige natur (tonaturlæren). Under ét kan han betegne dem, han ikke bryder sig om eller deler overbevisning med, som ‘Bibelfjender’ (sp. 659).

Grundtvig afslutter teksten (sp. 660) med et prædikenagtigt festfyrværkeri af bibelcitater og -allusioner, især fra 1. Johannesbrev. Dette kan indirekte opfattes som en tilbagevisning af Larsens ringe mening om, hvor bibelstærk Grundtvig egentlig er.

6 Anvendt litteratur

- Bricka, C.F. udg. (1887-1905) *Dansk Biografisk Leksikon*. 1. udg. 1-19. København.
- “En gammel Præsts Skrivelse til vore nye Biskopper over Fyens og Ribe Stifter” (1811) i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 54, sp. [847]-854 og nr. 55, sp. [867]-869. København.
- *Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt* (1798). København.
- Frost, Hans Henrich (udg.) [1810] *Kongelig dansk Hof- og Stats-Calender for Aar 1810. Tilegnet Hans Majestæt Kongen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1807) “Om Religion og Liturgie” i *Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere*, udg. Lorenz Nikolai

Fallesen, februar, s. 129-201. København.

- Grundtvig, N.F.S. (1811) *Nytaarsnat eller Blik paa Kristendom og Historie*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1811) "Farvel. (Til min Ven F. C. Sibbern)" i *Sandsigeren eller den danske Huusven*, nr. 30, s. 463-472. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1813) "Et Par Ord om Gejstlighedens Videnskabelighed eller om kristelig og præstelig Lærdom" i *Theologisk Bibliothek*, bind 5, udg. Jens Møller, s. 39-58. København.
- Hansen, Uffe (1937-1966) *Grundtvigs Salmedigtning. Dens Historie og Indhold*, bind 1-3. Odense og København.
- Kingo, Thomas (1943) *Danmarks og Norges Kirkers Forordnede Psalme-Bog. Vinter-Parten. Efter sær Kongel. Befalning, af Salig D. Mort. Luthers, saa og andre Gudfrygtige Lærde Mænds Sange og gamle Kirke-Psalmer sammendragen, og med en stoor Deel til Højtiderne, Søndagene og Fasten igiennem forbedret [1699]* i *Thomas Kingo. Samlede Skrifter*, udg. Hans Brix, Paul Diderichsen & F.J. Billeskov Jansen, bind 3. København.
- Kjærsgaard, Jørgen (2003) *Salmehåndbog*, bind 1-2. København.
- (1808) *Kongelig Bekjendtgjørelse, angaaende en Forandring i Rangforordningen*. København.
- Larsen, Jens Henrik (1811) "Et Par Ord i Anledning af det inhumane Svar paa den gamle Præstes Skrivelse til vore nye Biskopper i Kjøbenhavns Skilderie No. 65 og 66 dette Aar" i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 83, sp. [1311]-1314, nr. 84, sp. [1327]-1333 og nr. 85, sp. [1343]-1346. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*, bind 1-2. København.
- Seeberg, Gerhard udg. (1806-1810) *Jesu Tidende. Til Jesu Ære og lov og til Jesu dyrekiøbte Menigheds sande Opbyggelse*, bind 1-40. København.